

Bodor Lajos.

(Harmadik és befejező közlemény.)

Bodor nem találkozott jóakaró, komoly és termékenyítő kritikával, de azért nem csügged el, tovább dolgozik. Kiadja az *élet és ábránd* című szomorújátékát 4 felvonásban, egy rövid finaléval.

Gyula gróf külföldi tanulmányútra megy. Polgárleány kedvesével, Linával elhítetik, hogy érette kellett távoznia s már többé rá sem gondol. Nem is lehet a gazdag, büszke grófné menyje a szegény, alacsony származású leány. Apja és anyja rábeszelésére megadással egyezik bele, hogy az agglegény Bartának, a grófné tisztjének felesége legyen, ki szép vagyont gyűjtött már s ki akarja bérelni a grófné ordovári birtokát. Szendeiné és leánya, Lina, az ordovári tisztalakban vannak Bartánál. Az anya itt akarja eljegyezni leányát s nyomban rá megtartani az esküvőt Bartával. De Gyula hírt vett e tervekről, titkon haza jön, s miután hasztalan kereszte kedvesét Kolozsvárt és Széphalmon, haza megy nagy titokban. Találkozik barátjával, Elemér lelkészszel. Tőle mindent megtud. A sápadt, szenvedély gyötörte, lázbeteg Gyula mindenáron találkozni akar kedvesével, bár késő éji idő van. Elemér előkészíti Linát. A két szerető találkozik s egymás keblén boldogok. Ekkor lepi meg Barta, a ki figyelmezteti a leányt, hogy gondolja meg mit tesz. Ő olyat ígér, a mit teljesíthet, de az előkelő, ősrégi nemes család sarja nőül nem veheti soha. Gyula kitartásra, hűsége biztatja. Most Barta lemond a béreletről, és kéri követeléseit kiegyenlítését. Reméli, hogy Ordovárt kezére keríti s a grófi családot tönkre teszi. E közben Gyula megjelen anyja előtt. Igyekszik előkészíteni, hogy felfedhesse Linával való viszonyát. A grófné sejti a dolgot, de gyermeki játéknak tekinti. Rendeletet ad, hogy Lina és anyja vendégül a kastélyba költözzenek. Kálmán gróf azonban hidegen fogadja unokaöccsét, kivált mikor hallja, hogy nem akar hivatal után törekedni, sem politikai babérokra nem vágyik, hanem lángoló szabadelvű dictiókban tör ki s az ifjú költő arra céloz, hogy színész lesz, rajongva

magasztalva a színművészetet. Kálmán azt hiszi, hogy mindennek főként szerelme az oka s félti a lealázó viszonytól. Am a grófné reméli, hogy szépen csínyján kiabrándíthatják. Szendreiné örülvén, hogy leánya grófné lesz, könnyen szakít Bartával, s átköltözik a kastélyba. A reggelinél megjelennek, Gyula bemutatja őket övéinek. Mikor a két szerelmes magára marad, Gyula szenvedélyes zavakkal kinyilatkoztatja, hogy minden áron nőül veszi Linát, Budapesten a színpadra lépnek s boldogok lesznek. De Lina ily áron, hogy Gyula anyjával szakítson érte, nem akar tudni a házasságról! Kéri Gyulát, hogy váljanak el. Gyula mítsem akar hallani arról. Egy felajánlott bölcsészeti és szépirodalmi tanári széket visszaütasít, mert bölcselkedni filiszterek közt nincs lajhár türelme, »piaczi árszabás szerint tudományos étkekkel nem szolgálhat.« Elemért ajánlotta. De ennek fejében egy szívességre kéri: eskesse össze titkon Linával. Elemér igyekszik rábeszélni, hogy nyerve meg előbb anyja beleegyezését. De mert Gyula nagykorúvá van nyilvánítva, bár csak 19 éves s kérésétől nem tágit, megígéri. Gyula Bartával rendbe hozza Ordovár ügyét. Szerződtek (bár ettől Barta jóindulatúlag vonakodik), hogy anyját haláláig hagyja a birtokban s akkor egész Ordovár szálljon Bartára. Most már ő is szegény, nincs semmije, nevet is ezután fog szerezni, elveheti Linát. De a grófné, látván Bartát Gyulától távozni, rosszat sejt, faggatni kezdi. Gyula előbb mesét mond, hogy eladta ugyan Ordovárt, de megy Velenczébe, egy angol lord erszénye nyitva áll előtte, az Océánon nagy útra kelnek. A grófné nem hiszi, hogy fia kegyelemből akarna élni. Gyula bevallja, hogy Linát elveszi s színészek lesznek. A grófné elkeseredik, szenvedélyes szemrehányásokat tesz. Gyula már-már lemondana anyjáért. De a grófné elájul. Kálmán gróf az inasokkal elviszi s aztán Kálmán és Gyula közt heves jelenet fejlődik ki. Kálmán, a ki büszke, bizonyos tekintetben léha, de alapjában nem rossz ember, festi a nyomort, mely a színpadon rájuk vár, s mely kiöli a szerelmet. Hevességében gyanúsítja Lina erkölcsét. Gyula magánkívül van. Két pisztolyt ragad fel s párbajra hívja bátyját. Elemér jön be s igyekszik lecsillapítani őket. De Gyula lelkében már ott ég a méltatlan gyanú. Találkozik Linával, keserűen, zilált lélekkel beszél vele. Majd szenvedélyesen átkarolja. De eszmél: nem, nem lehetnek egymásé! Most már ő is lemond s elrohan. Lina kéri Elemért, hogy menjen utána; pisztolyt vett észre zsebében. Gyula öngyilkosságra határozza el magát. Lemond kedveséről, de nélküle nem élhet. Am előbb még egyszer találkozni akar vele. Kálmán utána megy s tudatja, hogy anyja, ha épen úgy akarja, bele egyezik a házasságba. Majd anyja személyesen is biztosítja róla. De Gyula már az örvöngésig izgatott, feldúlt lelkű. Keserű, szenvedélyes, rhapszódikus beszéde megdöbbenő anyját, ki Elemért kéri, hogy beszéljen vele, tán hathat rá. Elemér

csillapítja, biztatja, hogy övé lesz Lina. Gyula szívébe beletört a gyanú tulánkja. Czinikusan felel. Nem akar nősülni. El fog utazni. Verseit átadja Lina számára, könyveit, naplóját meg Elemérnek ajándékozza. Ez alatt Kálmán gróf, a ki Gyula szerződéséről értesült, Bartát kifizeti, hogy aztán a birtokot Gyulának visszaadja. A grófné Linával is megérteti, hogy házasságukba beleegyeznek, csak egymással jöjjenek már tisztába. Találkoznak is. De Gyula bucsúzik örökre, s kéri Linát, hogy menjen férjhez, ha becsületes kérője akad. Lina kolostorba készül Gyula egyedül maradvá, magára zárja az ajtót. Iratait elégeti, leveleket czímez, mérget vesz be. Kálmán zörget az ajtón. Gyula kinyitja, de Kálmán megdöbbenve elvonul az örvöngőtől. Rosszat sejt s tudatja Elemérrel sejtelméit. Ez alatt Gyula kissé csillapulván, felkeresi még egyszer Linát. Egy édes lyrai jelenetben beszélgetnek feshő szerelmükről, boldogságukról. A méreg mind erősebben hat. Gyula elalél. Lina megsemmisülten összerogy. A grófné, Kálmán, Elemér az orvossal jönnek. De a segítség már késő. Gyula még kezét nyújthatja anyjának és bátyjának, s az orvoshoz szól: segítsen e leányon, én meghalok. Elemér meleg szavakban aposztrofálja.

E drámában a költő Kabós Ferencznek akart baráti emléket állítani, az ő tragédiáját akarta feldolgozni. De a mint a Bethlen Farkashoz írt ajánlásban maga is mondja, tekintettel volt a családra. Másfelől *igazi* tragédiát akart írni, ebből az lett, hogy, a mint bárki meggyőződhetik, e drámának egészen más a meséje, mások a jellemei. Gyulából egy rendkívül izgatott, rajongó, exaltált alakot csinált, hogy így vesztébe rohanjon. A grófnében, Kálmánban, Elemérben még kevésbé lehetne Kabós Mihálynéra, Kabós Dánielre, Török Ferenczre ismerni. Hanem ez meliékés. Nem Kabós Ferencz tragédiája e mű, de nem rosszúl gondolt tragédia. Csak sok benne a lyrai, elmélkedő részlet, a pathetikus szónoklat. Igaz, hogy gyakran sok erővel, szellemmel megírva Gyula jelleme emlékeztet Hamletre, sőt egyes jelenetek is ide utálnak. Pl. a III. felvonás 8 jelenete rokon a *Hamlet* III. felvonása 1 színével, mikor Hamlet és Ophelia találkozik. De itt is a legnagyobb baj az erőszakolt homályos nyelv.

Harmadik műve a *Duzsard* című öt felvonásos dráma. Ennek alapjául a Dujardin-családról szóló hagyományok szolgáltak. Kövári László azt mondja, hogy a nagy-szekeresi báró Dujardin-család francia eredetű s első ismert tagja Ferencz ezredes, Erdélybe jött s itt özv. Bethlen Mihálynét, Vay Erzsébetet nőül vette. Fia, Ferencz, elveszi mostoha testvérét, Bethlen Ilonát. Feleségétől ugyan már 1728. előtt elvált, de házasságukból született egy József nevű fiok, ki a rajongás, indulatoskodás, boszúvágy és vérszomj egyetlen példányakép áll Erdély földén. Nejének, Jábroczi Katának, ki később elhagyta s apácza lett, egy pár czikk dinynyéért fogait kihú-

zatta. Jobbágyai számára börtönt, poroszlót, kereket, bakót állított. Végre a kormány 1766-ban elfogatta. Halál várt fejére, de az övéitől titkon kapott méreggel megölte magát 1771-ben, márcz. 30-án vásárhelyi várfogságában. Vad vére átment családjába s a Dujardin név rémes hang a hazában. *István* fia katona volt. Rávettek, hogy ne nősüljön, vigye az elvadított vért magával. 1) A Hétilap 1854-iki folyamának 15-ik számában egész tárczaczikk van e szörnyetegről. Úgy rajzolja, hogy eleinte szunnyadoztak benne a vad indulatok. Vallásos, munkás ember volt s igen ügyes, rendszerető gazda. Gyulatelken egy mocsaras helyet gyönyörű kertté alakított. De a tevékeny ember szigorral hajtotta jobbágyait a munkára. Ezek előbb ördögösnek tartották, azután mindenféle kuruzslásokkal akarták elveszíteni s rongálták vagyonát. Így tört ki belőle a vad düh. 1753-ban többeket elfogat s gáncsi udvarházának palotájában tömlőczre vettette. A megrémült nép egy része el akarván szökni, új rabokkal népesítette börtönét. Örökkel vette körül magát és udvarát. Petrisor nevű szakácsát, belső emberét a rabok felvigyázójává tette s felettök úri széket kezdett tartani. Ez úri szék, mely saját magából s a falu előljáróságából állott, 1759. máj. 25-én kezdte meg működését. Palotáját kalodával, kerékkel, lánczokkal szerelte fel s megkezdte a vallatást, mit jegyzőkönyvre vétetett. Petrisor és Pintye Dumitru, kiket a nép házi hóhérjainak nevezett, megkezdte a kínzásokat. Borzasztó olvasni a kegyetlenségeket, miket ez a szörnyeteg gigondolt. A többek közt Prokup Györgyöt lapáttal addig verte, míg húsa lesorvadott, elrothadott. Morsinika nevű boszorkánynak bükk-korbácsal a csecseit verette s mikor már járni nem tudott, szalma közé csomagolva, gyulatelki fiók-tömlőczébe küldte. Napok, hónapok, évek teltek így el. A rabok folyvást fogságba voltak. A kenyeret, vizet mértékkel kapták, nem mint a verést. Mikor lánczban csépeltek, Prukup György boldognak érezte magát, hogy zabat ehetik. Sokan meghaltak, s a halottakat éjjel, ökörtaligán vitték ki s temették el szerteszéjjel. A kormány be akarta fogatni, de gyulatelki házában fegyverrel állott ellent s tovább folytatta istentelenségeit. A nép kuruzslásokkal akart magán segíteni. Hiában! Végre 1766-ban egy találekony katonaiszt barátságába hízelegte magát s csellel elfogta és a szamosújvári várba zárták. Borbála leánya, gróf Mikes Istvánné egy kis pisztolyt csempészett be. De idejekorán észrevették. Meg is szökött. Ám alig menekülhetett néhány lépésre, elfogták. Okt. 17-én érkezett meg a királyi tábla vocatioja, melyben, mint Kozma Ursuj, Géczi Vaszi, Prokup György s mások kínzóját törvény elé idézik. A most imádkozó, szenteskedő gazembert Maros-Vásárhelyre vitték, hol pere 1767.

1) Kővári László Erdély nevezetes bb családai. Kolozsvár, 1854. 81 l.

ápril 21-én kezdődött meg. Sokaig húzódott. A királyi ügyész azt kívánta, hogy fogait szedjék ki, kezeit vágják le, s csak azután ültessék el a fejét, testét pedig felnégyelve az ország négy részére küldjék szét. A kormány sürgette a per eldöntését. Azt beszélik, hogy leánya egy mérgezett dinyét küldött be s így halt meg hirtelenül, hogy a borzasztó gyalázatot kikerülje, 1771. márcz. 30-án.

Bodor e történetet jól ismerhette, s e mellett bizonyára számos mondát, mely a babonás nép körében e szörnyetegről szájról-szájra járt. Hogy ezekből mit vett be munkájába, ma már nem lehet megállapítani. De az bizonyos, hogy a történettől nagyban eltér, azt egészen átalakítja. Drámájának ugyanis a meséje ez:

Duzsárd Boldizsár tekervényes úton fővezérségre jutott. Titkon a fejedelemségre áhítzik. Az agg János fejedelem szívet igyekszik gázrágalmakkal fiától, Gábor hrgtól elidegeníteni. A hrg, török követségéből visszatérve, titokban, álneven Radnán időzik, Duzsárd Bertalannénál, Boldizsár anyjánál, kire fia ügyet se vet, kis gyerekkora óta nem látta. Ali Hasszánt haramiak támadták meg s fosztották ki. Gábor megmentí s Duzsárdnénál gondos ápolásban részesül. Felgyógyulván, cselédeivel a herczeg a fehérvári basához kísérteti, hol még végezni valója van, mielőtt haza indulna. Hálás szívvel vesz búcsut megmentőjétől s jóltevőitől. Ezalatt Gábor és Jolán, Duzsárdné leánya, megszerették egymást. De elégedetlenek érkeznék, a kik hírül adják a Kolozsvárt történeteket. Duzsárd ugyanis, hogy czélját biztosabban elérhesse, két orgyilkossal megöleti Opur kancellár fiát, Imrét, Gábor jó barátját s biztosítván meneküléseket, azt vallatja velök, hogy Gábor herczeg bérelte fel őket a gonosz tetre. De aztán a börtönben Giróttal, ki most poroszló, majd porkolábbbá, nemes apróddá, titkárává s végre duzsárdi várnagyává teszi, megöleti őket. Gábort a fejedelmi tanácsban, öreg tehetetlen apja nagy bánatára, száműzik. Gábor, hallva a gázságot, ártatlansága érzetében elhatározza, hogy megjelen az udvarnál, a tanácsban s megvédi magát e képtelen rágalmak ellen. Távozta előtt megvallja szerelmét Jolánnak, de Duzsárdné, mikor megtudja kilétét, hallani sem akar házasságukról. Aztán megvallja, hogy Gábor és Jolán testvérek, mert Jolán a fejedelem természetes leánya. Gábor megjelen az épen együttülő karok és rendek előtt váratlanul. Hiába minden védekezés. A tör jól volt kivette. Börtönbe vetik. A fejedelem Ali Hasszántól tudja meg fia visszaérkeztét s hogy a teremben most róla tárgyalnak. Figyelmezteti, hogy ha baja lesz a herczegnek, akkor jaj az országnak s kivált Kendi Gáspárnak, a bibornoknak s Duzsárdnak, kik számára a selyem zsinór már készen van. De a gyűlés eloszlott, mielőtt a fejedelem oda mehetne. Ali Hasszán barátruhában a börtönbe férkőzik, hogy Gábort megmentse s csapata élén elvigye. Észreveszik s menekülés közben Hasszánt lelövik, Gábor a holttesttel

menekül. Ezalatt Duzsárd a fejedelemhez megy s szenteskedőleg részt vesz bánatában. Leviszi a börtönbe; tán megmenthetik fiát. Ott meg akarja ölni. A fejedelem felfedezi, hogy ő atyja. De a gazember mégis ledöfi. A fejedelem ravatalánál Lónai tanács úr kifejezi a bús Opur előtt erős gyanúját, hogy a fejedelem és Imre gyilkosa Duzsárd. A főurak odasereglenek. Opur Duzsárdot tetemre hívja, a ki kinosan remeg. De már a hadsereget megvesztegette s épen jókor körül fogják a helyiséget s fejedelemnek kiáltják ki. Hamisított levéllel Opurt árulónak bélyegzi s szemeit kitolatja. Duzsárdné és Jolán az Orsolya-szűzek kolostorában vannak, Jolán beavatására készülnek. Gábor áruhában búcsuzni jött s bár ittlétéről Duzsárd, kémei révén, értesült, kisklik kezei közül. Duzsárd a hölgyeket magával vonszolja. Anyját kényszeríti, hogy meg ne hazudtolja, mondván: a fejedelemnének nem lévén gyermeke, a fejedelem bánkódott, hogy kihal a család. Szerelmével így fordult felé. De mikor fia megszületett, ugyanakkor a fejedelemné is fiú magzatot szült. Az elkeseredett lány titkon kicserélte a gyermekeket, hogy fia trónra jusson. Így ő a fejedelemnek igaz, törvényes utóda is. Kendit, a ki mind ezekre felsziszszén, Bécsbe küldi követül, zálogul tartván nejét s gyermekeit. Eközben a közkereset alatt levő elégtelennek a havasok közt bújdosnak, hol rátalálnak a tébolyodott, koldusként csatangoló vak Opurra. Halált esküsznek a bitorlóra. Kolozsvárt a bibornok, a császár titkos követével szintén Duzsárd ellen conspirál. Duzsárd ez alatt saját testvérén, Jolánon, erőszakot követ el. A teherbe esett lány megőrül. Duzsárd egy nagyhirű zsidó orvost hivat, mérget kér tőle a bibornok és saját anyja számára, kinek leleplezésétől tart. Az orvos aqua tofanát ad, melyből hat csepp hat hónap alatt menthetetlenül elsorvasztja azt, a ki beveszi. Beletölti a poharakba, de maga véletlenül üres serleget ragadván fel, nem veszi észre, hogy a bibornok sajátjából töltötte meg s kiissza a mérget. Az orvoshoz rohan, hogy adjon ellenmérget. Ez azt mondja, hogy ennek csak egy módja van: ha szüzleányt először ölel férfi, ennek hétszer hét napos magzatából evén, meggyógyul. Duzsárd örömmel gondol Jolánra, hogy kivágja belőle saját gyermekét. Ez alatt Gábor herceg török segédseregekkel jön s egyesül a bújdosókkal, találkozik a vak Opurral, a ki megáldja s meghal. Duzsárdot lozsárdi kastélyában visiók gyötrik. Mindenfelől jönnek a hírek elesett várakról, számos ellenség közeledtéről. Duzsárd ellenük készül. Kendi visszatérven követségéből, lónai várában van, hol meglátogatja a bibornok, ki Duzsárdné is odavitte e menedékbe, mely maga sem biztos. Elmondja, hogy ő is, Duzsárdné is és sokan meg vannak mérgezve, s érezvén közeli halálát, meggyónja a titkot, hogy a bitorló fejedelem nem Duzsárd, nem is az idvezült fejedelem fia. Egy becsempéztett török, kit bosszúból, hogy János rápazarolja kegyeit, kicserél-

tek a fejedelem természetes fiával, Ali Hasszánnal. Megtudja egyszersmind Kendi, hogy családja Fehérvárt van, melyet most Gábor ostromol. Hirnök jelenti, hogy e várost be is vette. Kendi kétségbe van esve; ő volt Gábor legkeserűbb ellenfele a száműző tanácsban, vétkesnek tartván őt. Űtött a bosszú órája. Duzsárd várát ostromolják, már csupa rom, korom. Duzsárd most is Jolánt keresi, eltelvén a hétszer hét nap, hogy megölje. Mikor épen le akarja szűrni, az örült lány esengése s az orvos könyörgése daczára, egy villám agyonsújtja. Gábor és kísérete előtör. Látják, hogy ama hatalmasabb fejedelem ítelt fölötte. Az elkábult leány magához tér, eszmélni kezd, s boldogan borúl bátyja kebelére. Kendi látván maga felé közeledni nejét s gyermekeit, elérékenyül s könnyes szemekkel esküszik hűséget Gábornak. Mindnyájan felkiáltanak: Éljen Gábor, Erdély fejedelme!

Ez a dráma már egészen világosan van megírva. Látszik, hogy a költő figyelembe vette a gáncokat s igyekezett hasznára fordítani. A fejlődés útján haladt. Sok erővel megírt részlettel találkozzunk a drámában, a szenvedélyek rajzával, egyéni jellemzéssel.

Mindent összevéve, azt érezzük, hogy Bodor szép költői tehetség volt, a ki azonban nem fejlődhetett ki teljesen, legalább a mint megjelent munkáiból látjuk. Méltó, hogy neve ne menjen teljesen feledésbe. Legalább e lapokon legyen megőrizve emléke!

DR. VERSÉNYI GYÖRGY.